

KORPORATIV BOSHQARUVDA AKSIYADORLAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI MODERN MECHANISMS FOR PROTECTING SHAREHOLDERS' RIGHTS IN CORPORATE GOVERNANCE

Jalilova Sabrina Hamza qizi

Termiz davlat universiteti

Yuridik fakulteti I bosqich talabasi (bakalavr)

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada korporativ boshqaruv tizimida aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishning zamonaviy huquqiy mexanizmlari tahlil qilinadi. Xususan, aksiyadorlarning mulkiy va nomulkiy huquqlarini ta'minlash, ularning aksiyadorlik jamiyati boshqaruvida ishtirok etish imkoniyatlari, axborot olish huquqi hamda manfaatlarini sud va suddan tashqari huquqiy vositalar orqali himoya qilish masalalari yoritiladi. Shuningdek, korporativ boshqaruvning xalqaro standartlari va ilg'or xorijiy tajribasi asosida O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligini takomillashtirish yuzasidan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.*

***Abstract.** This article analyzes modern legal mechanisms for protecting shareholders' rights within the corporate governance system. It examines the protection of shareholders' property and non-property rights, their participation in corporate management, access to information, and the legal remedies available for safeguarding their interests through judicial and alternative legal mechanisms. The study also considers international corporate governance standards and advanced foreign practices, proposing scientific and practical recommendations for improving the corporate legislation of the Republic of Uzbekistan.*

***Kalit so'zlar:** korporativ boshqaruv, aksiyador, aksiyadorlar huquqlari, aksiyadorlik jamiyati, huquqiy himoya, korporativ nizolar, korporativ nazorat, axborot olish huquqi, boshqaruv organlari, investitsiya muhiti.*

Keywords: *corporate governance, shareholder, shareholders' rights, joint-stock company, legal protection, corporate disputes, corporate control, right to information, governing bodies, investment climate.*

Kirish. Bugungi kunda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, investitsiya muhitining jozibadorligini oshirish hamda tadbirkorlik subyektlari faoliyatining samaradorligini ta'minlashda korporativ boshqaruv tizimi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Korporativ boshqaruvning asosiy maqsadlaridan biri aksiyadorlarning huquq va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish, ularning jamiyat boshqaruvida faol ishtirok etishi uchun zarur huquqiy va tashkiliy shart-sharoitlarni yaratishdan iborat. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish, investorlar va aksiyadorlar huquqlarini ishonchli himoya qilish hamda xalqaro korporativ boshqaruv standartlarini milliy qonunchilikka bosqichma-bosqich joriy etish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy baza takomillashtirildi, korporativ boshqaruvning zamonaviy tamoyillari amaliyotga joriy etildi, korporativ nizolarni hal etish mexanizmlari rivojlantirildi hamda axborotning ochiqligi va oshkoraligini ta'minlashga qaratilgan yangi huquqiy institutlar shakllantirildi. Ushbu islohotlar mamlakatda investitsiya muhitini yaxshilash, mahalliy va xorijiy investorlarning ishonchini mustahkamlash hamda kapital bozorining barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi korporativ boshqaruvda aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishning zamonaviy huquqiy mexanizmlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi va rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasini qiyosiy o'rganish hamda ushbu sohadagi mavjud muammolarni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida aksiyadorlarning asosiy mulkiy va nomulkiy huquqlari, ularni himoya qilishning sud va suddan tashqari usullari, korporativ boshqaruvning zamonaviy tamoyillari hamda ularni milliy huquq tizimida yanada takomillashtirish istiqbollari yoritiladi.

Asosiy qism:

1. Korporativ boshqaruv tizimida aksiyadorlar huquqlarining nazariy asoslari

Korporativ boshqaruv tizimi aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini samarali tashkil etish, ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash hamda investorlar manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan huquqiy va tashkiliy mexanizmlar majmuasidir. Mazkur tizimning markaziy elementi aksiyadorlarning huquq va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish hisoblanadi. Aksiyador jamiyat ustav kapitalida ulushga ega bo'lgan shaxs sifatida nafaqat iqtisodiy manfaatdor subyekt, balki korporativ boshqaruv jarayonining faol ishtirokchisidir. Shu sababli uning huquqiy maqomi fuqarolik huquqi, korporativ huquq va investitsiya huquqi normalari bilan tartibga solinadi. Aksiyadorlarning huquqlari odatda mulkiy va nomulkiy huquqlarga ajratiladi. Mulkiy huquqlarga dividend olish, aksiyalar qiymatining oshishidan iqtisodiy foyda ko'rish, jamiyat tugatilganda qolgan mol-mulkdan ulush olish hamda aksiyalarni erkin tasarruf etish huquqlari kiradi. Nomulkiy huquqlar esa jamiyatni boshqarishda ishtirok etish, aksiyadorlarning umumiy yig'ilishida ovoz berish, jamiyat faoliyati to'g'risida axborot olish, boshqaruv organlari faoliyatini nazorat qilish va qonunda nazarda tutilgan boshqa vakolatlarni o'z ichiga oladi. Mazkur huquqlar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, aksiyadorning korporativ boshqaruvdagi real mavqeini belgilaydi.

Korporativ boshqaruv tizimining samaradorligi faqat aksiyadorlar huquqlarining qonunchilikda mustahkamlanishi bilan emas, balki ularning amalda to'liq ta'minlanishi bilan ham belgilanadi. Huquqiy normalarning samarali ishlashi, ularning buzilishining oldini olish hamda huquqlar buzilgan taqdirda tezkor va ishonchli himoya mexanizmlarining mavjudligi zamonaviy korporativ boshqaruvning muhim mezonlaridan biridir.

2. Aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishning huquqiy mexanizmlari

Aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish mexanizmlari ichki korporativ boshqaruv vositalari va tashqi huquqiy himoya mexanizmlaridan iborat murakkab tizimni tashkil etadi. Ichki mexanizmlar aksiyadorlik jamiyatining o'zida shakllantiriladigan boshqaruv va nazorat institutlari orqali amalga oshiriladi. Bunda aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi jamiyatning oliy boshqaruv organi sifatida

strategik qarorlar qabul qiladi va boshqaruv organlari faoliyati ustidan nazoratni amalga oshiradi. Kuzatuv kengashi jamiyat faoliyatining samaradorligini nazorat qilish, ijroiya organi faoliyatini baholash hamda aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilishda muhim o‘rin tutadi. Korporativ kotib instituti, ichki audit xizmati va mustaqil auditorlarning faoliyati ham korporativ boshqaruvning shaffofligini ta‘minlash, manfaatlar to‘qnashuvining oldini olish va moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi. Tashqi himoya mexanizmlariga sudlar, vakolatli davlat organlari hamda kapital bozorini tartibga soluvchi institutlar faoliyati kiradi. Sud orqali himoya qilish aksiyadorlar huquqlarini tiklashning eng muhim kafolatlaridan biri bo‘lib, korporativ nizolarni qonuniy va adolatli hal etishga xizmat qiladi.

3. Minoritar aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish masalalari

Korporativ boshqaruv amaliyotida eng dolzarb muammolardan biri minoritar aksiyadorlar huquqlarining yetarli darajada himoya qilinmasligi bilan bog‘liq. Aksiyalarning nazorat paketiga ega bo‘lgan yirik aksiyadorlar ko‘pincha boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ustun mavqega ega bo‘lib, kichik ulush egalarining manfaatlari yetarli darajada inobatga olinmasligi mumkin. Natijada korporativ boshqaruvda manfaatlar muvozanati buzilishi ehtimoli yuzaga keladi. Minoritar aksiyadorlarning asosiy muammolaridan biri axborot assimetriyasi hisoblanadi. Ya‘ni jamiyat faoliyatiga oid muhim ma‘lumotlarning to‘liq va o‘z vaqtida taqdim etilmasligi ularning boshqaruv jarayonlarida faol ishtirok etish imkoniyatlarini cheklaydi. Bundan tashqari, dividend siyosatining shaffof emasligi, manfaatlar to‘qnashuvi, boshqaruv organlari faoliyatining yetarli darajada nazorat qilinmasligi hamda ayrim hollarda korporativ qarorlarning faqat yirik aksiyadorlar manfaatidan kelib chiqib qabul qilinishi minoritar aksiyadorlar huquqlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa: Tahlillar natijasida O‘zbekiston Respublikasida korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish, investorlar va aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish hamda xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka bosqichma-bosqich joriy etish borasida muhim huquqiy islohotlar amalga oshirilgani aniqlandi. Shu bilan

birga, amaliyotda minoritar aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishning yetarli darajada ta'minlanmaganligi, korporativ axborotning ochiqligi va shaffofligi bilan bog'liq ayrim muammolar, shuningdek, korporativ nizolarni hal etish mexanizmlarining samaradorligini yanada oshirish zarurati saqlanib qolmoqda.

Mazkur muammolarni bartaraf etish maqsadida korporativ boshqaruv sohasidagi qonunchilikni xalqaro standartlarga yanada yaqinlashtirish, aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishning institutsional kafolatlarini kuchaytirish, mustaqil direktorlar institutini rivojlantirish, boshqaruv organlarining javobgarligi va hisobdorligini oshirish hamda korporativ axborotning to'liq va o'z vaqtida oshkor etilishini ta'minlash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bundan tashqari, korporativ nizolarni sudgacha hal etish usullarini, jumladan, mediatsiya va arbitraj institutlarini keng qo'llash, sud amaliyotining izchilligini ta'minlash hamda raqamli texnologiyalar asosida korporativ boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishning samarali huquqiy mexanizmlarini shakllantirish korporativ boshqaruv sifatini oshirish, investorlar ishonchini mustahkamlash, kapital bozorini rivojlantirish va mamlakatning investitsion jozibadorligini yanada kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil tahriri.
2. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
3. O'zbekiston Respublikasi "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahrir).
4. O'zbekiston Respublikasi "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi Qonuni.
5. O'zbekiston Respublikasi "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining korporativ boshqaruvni takomillashtirishga oid farmon va qarorlari.
7. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. – Toshkent: O'zbekiston, 1995.

8. Gulyamov S.S., Sattorov O.A. Korporativ huquq. – Toshkent: TDYU nashriyoti.
9. Raxmonqulov H.R. Fuqarolik huquqi (umumiy qism). – Toshkent: TDYU, 2020.
10. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi tahliliy materiallari: korporativ boshqaruv masalalari bo‘yicha hisobotlar.